

ГОДИШНИК НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ
АСОЦИАЦИЯ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ В СУ
КАТЕДРА СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
Том 2, 2005-2006

СИМВОЛНИТЕ ФОРМИ НА РЕГУЛАЦИЯ В АРМИЯТА

АЛЕКСАНДЪР ЕКИМОВ

КУРСОВА РАБОТА ПО СОЦИОЛОГИЯ НА СОЦИАЛНАТА РЕГУЛАЦИЯ
РЪКОВОДИТЕЛ: ПЕТЯ ЛАЗАРОВА

Войната е съпътствала човечеството от зората на съществуването му. Тя далеч надхвърля сферата на вродените животински инстинкти и е културен феномен дълбоко вкоренен в изградените от нас общества. Тя е ненормалността, която идва да преодолее кризите в социалните и междуобщностни отношения и да ги върне към нормалното им състояние. Това е парадоксът на войната: тя съществува не заради жаждата за кръв, а заради собственото си унищожение. Пруският генерал Карл фон Клаузевиц е казал: “Войната е продължение на политиката с други средства.” Средства, които често са били единственият възможен път за развитието на народите, почувствали своята култура, социална цялост и независимост застрашени.

Като феномен, играещ огромна роля в развитието на човечеството, воюването винаги е било под влиянието, а и самото то е повлияло, на социалните и културни процеси, характерни за всички етапи от човешкото развитие. Армията е може би най-рационализираната сфера на живота. Цялото и съществуване е подчинено на победата, от развитието на въоръжението и методите за тренировка до усъвършенстването на тактиката, стратегията и кадровото устройство. В армията индивидът няма собствени цели, за него съществува само дългът, по който да ориентира действията си. Но както сочат безбройните примери от историята, пътят, по който поема тази рационализация, е съвсем различен, не само в отделните епохи, но и между самите общества, поради това, че всички тези процеси на рационализация са основани на съвкупността от социални и културни процеси, протичащи в обществото.

Характерът на едно общество се проявява обаче най-добре не в тактическите и стратегически характеристики на армията, а във възприетите от нея ценности, чиито носител е не армейският устав, а сърцето на всеки един войник. Това е, което Клаузевиц нарича „Войнска доблест”, а ген. Дъглас Макартър: „Дълг, чест отечество”. Това е съвкупността от ценности, която прави от хората войници, която ги кара да забравят индивидуалните си стремежи и прави цялостното им съществуване подвластно на общата цел. „... необходимо е да се постигне такова състояние, че човек да не принадлежи сам на себе си, а да се въплъти в ролята, предназначена му от войната”- Тези думи на ген.Клаузевиц отнасящи се до доблестта показват крайната форма на ценностна рационалност, в която индивидът се идентифицира напълно с обществените ценности и заедно с неговите другари стават едно цяло. Това дълбоко преосмисляне на собственото аз ген Макартър изразява, казвайки: „ Дълг, чест, отечество – тези три свещени думи благоговеещо повеляват, какъв искаш да бъдеш , какъв можеш да станеш и какъв ще бъдеш.”

Важно е да се отбележи, че доблестта далеч не е характерна за всички армии. Обществото проектира върху войската едновременно своите институционални и неинституционални форми на регулация, като от тяхната форма и сила зависи, до голяма степен, силата на армията. От една страна развитите институционални норми на социална регулация, проектирани върху армията, й дават инструментите, нужни за победа: добрата тактическа подготовка. Но без жизнена и консолидирана ценностна система, съществуваща без помощта на институционализираните норми, обществото не може да даде на своята армия силата, желанието, доблестта, нужни за победа. За тази недостатъчност на институционалната регулация ген. Клаузевиц казва: „...не трябва да приравняваме благородния дух със самолюбието и тщеславието на такива армии, при които елементите се крепят взаимно от мирновременната строева подготовка.” От друга страна доблестта или по-

общо казано духът на една армия не съществуват отделно от тактическата култура на армията, а както обществените ценности имат своя отпечатък върху институционалните норми на регулация, така и духът на армията се проявява и в нейната практическа подготовка. Очевидно е от историята, че армиите, притежаващи най-голяма доблест в редиците си, са тези, въвели най-ефективните тактически практики за времето си.

Докато институционализираните форми на социална регулация на обществото се проявяват в армията, чрез ясните и строго форми на поведение, то обществените ценности осъществяват регулативния си потенциал чрез сложна система от символи, чрез които ценностите придобиват валидност. Тези символи обхващат униформите, знамената, песните, клетвите, емблемите на различните подразделения, военните отличия и още много елементи. Комбинирани тези символи образуват система на социално взаимодействие, която обединява на равни начала всички членове на армията и ги поставя в подчинение на общата цел. Според Георги Фотев: „Символизацията изгражда обекти, несъществуващи преди и които не биха съществували другаде освен в контекста на социалните отношения, в които се появява символизацията.” Сложната символна система, съпътстваща скромния войнишки живот, не се явява продължение на формално наложените норми на поведение, а внася един съвсем нов, ценностен елемент в него, който подчинява цялата система на социална регулация в армията на общия стремеж за победа, на честта, дългът и отечеството. Макар придобивайки силата на основен социален регулатор, тези символи поставят индивидуалността на заден план, подчинявайки всички действия на индивида на общата цел, те също така му придават самосъзнанието за значимост, поставяйки всички, независимо от ранга им, като еднакво значими части на нещо велико, създавано много поколения. Макар ценностната система на една армия да влияе силно върху институционалните норми на регулация в нея, армейските институции също имат влияние – чрез властта си над употребата на дадени символи, върху това как ценностите се разгръщат чрез символната си система. Това са процедурите по награждаване с военно отличие, по присъждане на по-висок ранг и т.н. В някаква степен възприемането на определени ценностно натоварени символи се обвързва с определени материални и институционални привилегии, което създава във възприемането на ценностите втори план, подвластен на всекидневни социални процеси. Възниква опасността този втори план напълно да измести ценностния смисъл на символа и да го превърне в съвсем редово средство за институционална социална регулация. Тази опасност е налице само тогава, когато въпросните ценности са станали до голяма степен отчуждени от обществото и то вече не се развива по произтичащите от ценностите норми на регулация.

На въпроса дали тези военни символи наистина носят ценностен смисъл, или са просто формална норма на регулация, която чрез предефинирането на социалния статус на индивида упражнява властта, ще се опитам да дам отговор, разглеждайки може би най-уважаваните обекти на военна символика: военните отличия. Паралелно на основното разпределение по социален статус в армията: рангът, което разделя военните на принципа на опита, годините на служба и уменията, както и заслугите разбира се, военните отличия създават паралелна система на социално разпределение, което разделя военните на принципа на морални качества и заслуги към родината. Тази паралелност се задълбочава още повече от настъпилата постепенно в края на 18 и през 19 век унификация на военните отличия за всички чинове, след която най-висшите военни отличия е можело да бъдат

присъждани, както на редовия войник, така и на главнокомандващия. Военното отличие е често най-ценната вещ за войника. Вещ, която бива съхранявана с гордост не само от него през целия му живот, а често и от наследниците му. Тя е знак за неговата храброст, саможертва. В унифицираната армейска общност тя го прави пръв сред равни. Медальът осмисля съществуването му, свързвайки името му с ценностите, които за него като войник са целият му живот. Военното отличие чрез символното си значение свързва пряко най-основополагащите обществени ценности с реалността на

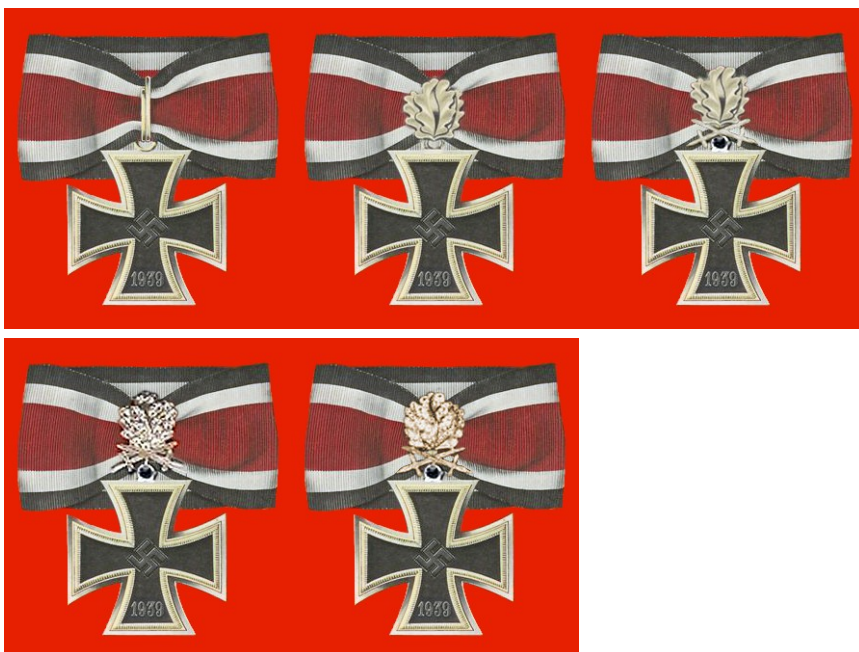
войната. Трябва обаче отново да се направи уговорката, че в случай на деградация на ценностите, военните отличия губят свойството си на паралелен механизъм за статусна диференциация и се превръщат в придатък на формалната система за социално регулиране. Разглеждайки военните отличия на двете армии, проявили се с най-голяма доблест и умение през последния век: американската и немската от периода на Втората световна война, ще поставя именно този въпрос. Дали отличията на тези две държави са носели и все още носят живи и работещи ценностни системи.

Най-известното и най-висше немско отличие е Железният кръст. Въпреки че от повечето хора се свързва с нацизма и свастиката, както произхода, така и символиката му са със съвсем различен произход. Отличието е учредено от пруския крал Фридрих Вилхелм III на 10 март 1813 и проектирано от архитекта Карл Шинкел и принц Щрелиц, като за вдъхновение им служат кръстовете носени от Тевтонските рицари. Първоначално има две степени, които се награждават в последователност. Първата степен е без панделка и се закачва директно на униформата. Освен двете степени с големина 42-43 мм, съществува и голям кръст с размер 55мм, с който са награждавани висши военни, а през Втората световна война Херман Гьоринг. Отличието остава непроменено през Френско-пруската война от 1870 и Първата световна война, с изключение на годините изписани на медалите и инициалите на монарха. С началото на Втората световна война към кръста е прибавена малка свастика и се въвежда Рицарския кръст, чиято цел е да се направи аналог на Големия кръст достъпен за редовите войници. Рицарския кръст има 5 степени: Рицарски Кръст, с дъбови листа, с дъбови листа и мечове, с дъбови листа мечове и диаманти и със златни диаманти. През войната са присъдени близо 5 милиона железни кръста 2-ра степен, около 450 000 първа степен и от 5-те степени на рицарския кръст съответно: 7300, 890, 160, 27 и само един със златни диаманти на пилотът на бомбардировач „Щука” Ханс Рудел. На самия Хитлер е присъдена 1-ва степен на железния кръст през първата световна война, факт който той не обича да разисква поради еврейският произход на офицера предложил го за отличието. След войната през 1957 година отличието е възстановено, като е премахната свастиката и са върнати дъбовите листа.

Железен кръст : 1-ва степен 2-ра степен

Петте степени на рицарския кръст, както са изброени по горе.

Железният кръст е изработен от три части: две рамки, захващащи централната черна желязна част. Формата му е кръст „пате”, характерен за Тевтонските рицари. За разлика от други отличия железният кръст е изработен от евтини, непретенциозни материали. През 1939 година короната и дъбовите листа са заменени със свастика, но като цяло външният вид на медала остава същият.

Целият медал във всички негови детайли внушава скромност и готовност за саможертва. Формата на кръста свързва носителя на медала с героичното минало на германския народ, като той трябва да защити паметта на падналите преди него за защитата на родината. Непретенциозните материали, от които е направен са символ на скромността на войника, чиято единствена цел е да служи. Дъбовите листа на по-старите варианти на кръста, както и на високите степени на рицарския кръст, са символ на връзката със земята, с родината, поради разбирането, че дъбът е немското национално дърво. Мечовете на рицарския кръст са символ на войската сила, а диамантите на чистота и смелост. Медалът е допълнен от панделка в черно, бяло и червено: цветовете на немското знаме.

Целият ансамбъл на символи, въплътени в медала, изразява характерното за пруската военна традиция, изразена от ген. Клаузевиц в неговата книга – самосъзнание на войника за неговата роля. Това е идеята за стоическото и скромно приемане на опасностите, за рационализирането на собственото съществуване като инструмент за защита на родината. В медала няма други ценности, като свобода, справедливост, а само такива, свързани със светостта на родината и величието на смелостта. Пруският войник не се интересува от това дали е освободител, или нашественик, за него единственото важно е, че родината му е в опасност и се нуждае от него. Идеята за разделение на политическото и военното присъства в много армии, но в най-чист и най-краен вид – в немската и пруска военна традиция. Това е наложено, от една страна, в стремежа за рационализиране на воденето на война, а от друга – от традиционни монопол на висшата аристокрация върху политическата власт, който продължава в друга форма и през Втората световна война.

Очевидно е, че през войната немската армия оправдава напълно ценностите, които немските войници са се заклели да защитават и са въплътени във военните им отличия.

Думите на генерал Хайнц Гудериян: „Ако въпреки всичко, не успях да предотвратя поражението на моята страна, трябва да помоля моите читатели да повярват, че не е било заради липсата на воля да го направя” изразяват нагласата, с която милиони немски войници са се сражавала достойно и смело, не заради Хитлер, не защото са одобрявали престъпленията му, а за родината си.

От другата страна на Атлантика, американската армия има доста различни, както по вид, така и като символика отличия. Най-високото американско военно отличие „Медалът на честта” води началото си от 21 Декември 1861, когато президентът Ейбръхам Линкълн подписва закона, с който той е приет в армията. Оттогава до сега повече от 3400 мъже и една жена са били награждавани с него. Отличието има три варианта – съответно за армията, флота и военновъздушните сили, като бива връчвано от президента от името на конгреса. Отличието се дава или по предложение на военен, което трябва да е потвърдено на всички по високи нива на командване, или по предложение на конгресмен. Отличието се дава на американски военнослужещ, който е показал храброст отвъд повика на дълга и с постоянство е поставял своя живот на риск, за да защити живота на своите другари.

И трите варианта на отличието представляват златна петолъчна звезда, заобиколена от лавров венец. Във всеки лъч на звездата има дъбови листа. На армейската версия върху венета има надпис гласящ „VALOR”(доблест), върху който стои орел с разперени крила. В центъра на медала е изобразена главата на Минерва заобиколена от думите “United States of America” (Съединени Американски Щати). Флотският вариант се различава в това, че вместо орел има котва и главата на Минерва е заменена от сцена, в която тя побеждава Дискорд. Също така флотската версия няма венец. Във версията за военновъздушните сили, в центъра е главата на статуята на свободата, а над венета има мълнии.

Звездата символизира американския дух, ценности и стремежа към съвършенство. Лавровият венец символизира триумфа от победата. Дъбовите листа, както и при Железния кръст е връзката със земята, с родината. Думата „Valor”(доблест) е недвусмислен знак към достойнствата на носителя на отличието. В центъра на отличията, както богинята Минерва, покровителка на войните и мъдростта, така и статуята на свободата, символизират непобедимостта на войника борещ се за справедлива кауза.

За разлика от скромния и изчистен вид на Железния кръст, Медалът на честта е

впечатляващ. Множеството разнородни символи изпълнени в злато внушават величие и респект. Символиката му е пряко свързана с идеалите за свобода, залегнали в основите на американската държавност. Макар пак да присъстват дъбовите листа - образ на родината, носителят му не се награждава за безропотна служба на родината, а за героична защита на доброто, на справедливостта, на свободата. Това символизира и звездата: емблемата на американската армия, поставяща американския войник в служба на свободата. За разлика от Германия, чиито воители са само за национално обединение или защита на нацията, то воините, в които Америка е участвала са по-скоро в помощ на някой, макар да служат безусловно и на интересите на САЩ. Ценностите, стоящи зад символиката на това отличие, са резултат на уникалността на американската нация, формирала се не на базата на дадена народност, а на основата на ценностите, залегнали в конституцията. Както и немската армия, и американската в множество воители защитава ценностите, стоящи в основата на американската държавност, като в множество случаи показва невероятна смелост и себеотрицание.

Макар и символиката, и набора от ценности, които играят регулаторна роля да са доста различни, и двете армии споделят високата култура, дадена им от обществата, на които служат, и смелостта, бойното умение и себеотрицанието, което може да съществува само от стремежа да се осъществи войнската мисия и така собственото съществуване да добие смисъл. Такива велики армии могат да съществуват и да служат на родините си, само когато в съответните им общества са живи ценностните норми на регулиране, които дават живот на духа на войската, а и на обществото.

Библиография

- 1.Макартър, Дъглас - Реч пред кадетите от Уест Пойнт 12 Май 1962г.
2. Клаузевиц, Карл, фон - Теория на голямата война
3. Фотев, Г. - Диалектична социология
4. Guderian, Heinz - Panzer leader
5. www.tioh.hqha.pentagon.mil/awards/
6. en.wilkpedia.org
7. www.wehrmacht-awards.com